

УДК (UDC) 07.373.2](477.52)(091)

<https://doi.org/10.21272/starovyna.2020.56.5>

ОЛЩЬКИЙ В. О.

**ВИСВІТЛЕННЯ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
у 1941-1943 рр. МІСЦЕВОЮ ПРЕСОЮ
(НА ПРИКЛАДІ ГАЗЕТИ «ВІДРОДЖЕННЯ» м. РОМНИ)**

У статті, на прикладі газети «Відродження», здійснено аналіз публікацій місцевої преси періоду окупації присвячених становленню та розвитку початкової освіти. Визначено та охарактеризовано основні типи газетних публікацій. Розкрито особливості освітнього та виховного процесу. Розкрито висвітлення особливостей відродження початкової освіти та головних проблем пов'язаних із ним. Охарактеризовано виховну концепцію пропонувану для початкової школи. З'ясовано, що в місцевій періодиці публікувалися як статті присвячені передовому досвіду та досягненням у освітній галузі регіону, так і статті критичного характеру, спрямовані здебільшого на становлення нового типу педагога. Встановлено, що більшість публікацій мала статистичний характер, відповідно - найменше піддавалася пропаганді. Преса постійно подавала інформацію про підвищення кваліфікації вчителів, друкувала розпорядження місцевої влади стосовно шкільного питання. Відзначено значну кількість повідомлень про використання елементів національно-патріотичного та релігійного життя в освітньому процесі. Виявлено, що в переважній більшості статей наявний елемент із критикою радянської системи освіти та радянського педагога. Разом із тим, на шпальтах газети досить часто зустрічаються матеріали, що пропагували почуття вдячності та відданості німецькому народу та фюреру.

Ключові слова: Друга світова війна, військова зона окупації, преса, навчання, виховання, початкова освіта.

Окупаційний режим 1941-1944 рр. в Україні є складною і багатогранною проблемою. Незважаючи на значну кількість публікацій залишається ряд малодосліджених або не достатньо розкритих його аспектів. Варто відзначити і той факт, що дане питання довгий період часу, в роки СРСР, висвітлювалось односторонньо виходячи насамперед із ідеологічних міркувань. Попри крах СРСР та здобуття Україною незалежності, низка питань з історії нацистської окупації і надалі тлумачилися в руслі колишньої радянської історії. Однією з таких проблем є становлення та розвиток початкової освіти на окупованих територіях, у тому числі у військовій зоні. У цьому контексті важливим залишається дослідження джерел, що висвітлюють дані процеси. Незамінним джерелом виступає місцева преса, адже вона на конкретних прикладах висвітлює становлення початкової освіти, ілюструючи її проблеми та здобутки, ставлення окупаційної та місцевої влади тощо. Говорячи про пресу, як

Оліцький В'ячеслав Олександрович - кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (Україна). ORCID ID 0000-0001-5518-5127.

джерело інформації варто мати на увазі, що вона розглядалася окупаційною адміністрацією насамперед як засіб пропаганди, тому вимагає критичного аналізу.

Освітня політика на території прифронтової зони привертала увагу вітчизняних вчених. Крім того, об'єктом вивчення був і краєзнавчий аспект проблеми, у тому числі на Сумщині. В. Нестеренко дослідив політику німецької влади у сфері початкової та середньої освіти у п'яти північних та східних областях України, які перебували під владою військової адміністрації. У статті проаналізовано освітні плани нацистського керівництва щодо окупованих територій та визначено позицію місцевої влади. Автор виокремив та охарактеризував три періоди в політиці окупаційних властей в галузі початкової і середньої освіти [20]. На місцевому рівні, на прикладі Полтавщини вивченням даної проблеми займався В. Реверук [22]. Освітнє життя Сумщини в період нацистської окупації досліджував Г. Іванушенко, у тому числі проаналізував джерельну базу Державного архіву Сумської області, яка дає можливість розкрити дане питання. Автор зазначає, що серед джерел найбільший інтерес викликає місцева преса, у тому числі і газета «Відродження» [10]. Джерельному потенціалу ДАСО щодо дослідження роботи шкіл на Сумщині в зазначений період присвячена і публікація Н. Індрич [11]. Висвітлення газетою «Відродження» становлення початкової освіти на Роменщині досліджувалося автором [21].

Метою даної статті є розкрити на прикладі газети «Відродження» висвітлення розвитку початкової освіти на окупованій території у другій половині 1941 - середині 1943 рр.

Газета «Відродження» була друкованим органом Роменської міської управи, виходила у Ромнах у 1941-1943 рр. двічі на тиждень українською мовою. Обсяг зазвичай становив 2-4 сторінки, окремі номери сягали 6 сторінок. Наклад коливався від 2000 до 17000 примірників. Усього за період із 25 листопада 1941 р. до 31 серпня 1943 р. вийшло 174 номери. Даний часопис є незамінним джерелом до вивчення історії окупації на території Роменської округи, адже у ньому друкувалася різноманітна інформація із повсякденного життя. Безумовно, певна частина матеріалів мала суто ідеологічний характер та спрямовувалась на розвиток антисемітських та антибільшовицьких настроїв, вихваляння Німеччини та її війська, вербування населення на роботи тощо. Проте значний блок інформації розкриває повсякдення місцевого населення та стосується економічного, культурного, освітнього, релігійного життя регіону і просвіти населення в цілому. Варто відзначити, що матеріал про освіту розміщувався переважно на останніх сторінках газети. Цей факт може свідчити, про місце даної проблеми в політиці окупаційної влади, про те, що вона більше турбувала місцеву адміністрацію. На перших шпальтах друкувалися здебільшого військові зведення та інформація пропагандистського характеру, що свідчить про основну мету видання часопису - пропаганду нового порядку. У той же час, увагу привертає той факт, що статті пов'язані із вихованням розміщувалися на 1-2 сторінці. Таким чином можна припустити, що питання виховання стояло вище за питання навчання, адже воно мало формувати основу відносин між місцевим населенням та новим режимом.

10 вересня 1941 р. німецька танкова група генерала Гайнц Вільгельма Гудеріана захопила місто Ромни. Проте, фактично до кінця місяця із різною інтенсивністю продовжувалися бойові дії в даному районі. Цей факт безумовно ускладнював налагодження цивільного життя на захопленій території. Можна стверджувати, що лише на кінець листопада було встановлено військову і цивільну адміністрацію та сформовано місцеві органи влади, що дало можливість перейти до налагодження цивільного життя. Серед інших атрибутів нового порядку в місті стало налагодження видання часопису та відновлення початкового навчання.

Матеріали газети «Відродження» щодо розвитку початкової освіти умовно можна поділити на шість груп: висвітлення організації та особливостей навчального процесу; представлення нової виховної концепції; висвітлення виховного процесу; дидактичні матеріали; статистичні дані; характеристика педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації.

Перший сплеск публікацій на дану тематику був пов'язаний із відновленням навчання на території Роменської округи. Уже в першому номері газети «Відродження» 25 листопада 1941 р. надруковано звернення бургомістра П. Андрієвського в якому повідомлялося, що Роменський магістрат за погодженням з окружною військовою комендатурою приступає до підготовки по відкриттю шкіл в місті та окрузі. В ході підготовки планувалося взяти на облік усіх учителів, відремонтувати шкільні приміщення та інвентар. До 15 грудня 1941 р. необхідно було відзвітувати окружному інспектору по шкільних справах про готовність шкіл до відновлення навчання [8, с. 2]. Відновлення роботи шкіл не стояло на першому місці в німецької адміністрації, вона на самперед була зацікавлена у відновленні виробництва. Значно більше ця проблема турбувала місцеву владу, розвитком освіти мали опікуватися місцеві адміністрації. Крім того, вірогідно, відчувалися значні руйнування та брак робочої сили. Зважаючи на це, у заплановані терміни ремонтні роботи не були виконані. 30 грудня 1941 р. «Відродження» опублікувала наказ Роменського окружного сільськогосподарського бюро від 17 грудня 1941 р. про дозвіл на використання столярів, теслярів та каменярів із загальних дворів сіл для ремонту шкільних приміщень. Повідомлялося, що така робота не могла зараховуватися за рахунок трудоднів, а мала оплачуватися відповідно до виконаних робіт [15, с. 2].

У другому номері газети повідомлялося про запровадження обов'язкового семирічного навчання та рішення наради старшин Роменщини до 15 грудня 1941 р. підготувати шкільні приміщення, забезпечити їх паливом, переглянути особовий склад вчителів. Методологічна комісія отримала наказ надати план роботи шкіл [19, с. 2]. З 1 грудня 1941 р. розпочалася реєстрація вчителів по місту та районах округи, одночасно проводився облік дітей 7-8-річного віку, колишніх учнів початкових, неповних середніх та середніх шкіл [23, с. 4]. 13 січня 1942 р. в газеті опубліковано наказ голови Роменської міської управи № 6 від 8 січня 1942 р. про початок навчання із 20 січня 1942 р. Тут же повідомлялося, що з дозволу німецького військового командування в місті організовується навчання дітей віком до 11 років. Таким чином, вже не йшла мова про обов'язкове семирічне

навчання, воно фактично змінювалося чотирирічним. Формувалися окремі класи для хлопців та дівчат. Школярів віком 7-11 років планувалося навчати читанню, письму, лічбі та рукоділлю. Запроваджувалися також елементи гри, спів та гімнастика [17, с. 2]. Це свідчить про те, що в питанні відродження початкової освіти перемогла позиція військового та політичного командування, а не місцевої адміністрації, яка займалася даним питанням. Відповідно до газетних публікацій, навчання в початкових школах округи розпочалося між 16 та 20 січня 1942 р., а в місті Ромни - 3 лютого 1942 р. [2, с. 1; 7, с. 2; 1, с. 2]. Всього, наприкінці січня - початку лютого 1942 р. на території Роменської округи, у тому числі у м. Ромни, відкрито 228 шкіл в яких навчалося 10490 дітей віком 7-11 років та працювало 609 вчителів (прізвища деяких також містяться на шпальтах газети) [24, с. 4; 17, с. 2]. Перед початком нового, 1942/1943 навчального року, на шпальтах газети було розміщено наказ міської управи про обов'язкове навчання в школах дітей 1932-1935 років народження, відповідальність за ухилення від відвідування школи покладалася на батьків. Покаранням слугувало накладання штрафу у розмірі 500 карбованців. За виконанням наказу стежили старости та житлові управи [16, с. 1]. Таким чином все дитяче населення Роменської округи віком 7-11 років мало бути охоплене навчальним процесом, а разом і новим вихованням та ідеологією.

Наголошувалося і на ряді проблем, зокрема відсутності шкільних підручників, нової методології тощо [19, с. 2]. В освітньому процесі заборонялося використовувати радянські та інші підручники, а нових ще не було [17, с. 2]. На передодні відкриття шкіл в окрузі, 16 січня 1942 р. на шпальтах газети вийшов матеріал окружного інспектора освіти А. Волкова, який пропонував в якості навчального матеріалу використовувати усну народну творчість: казки, приказки, прислів'я, пісні, думи. Спираючись на цей матеріал автор пропонував вивчати музику, історію, етнографію та естетику, а природознавство опановувати у безпосередній близькості до природи [2, с. 1]. В газеті часто публікувалися твори українських та зарубіжних авторів та велася рубрика «На допомогу вчителю» де подавався необхідний матеріал.

Значна кількість статей присвячувалася актуальним освітнім питанням, педагогічним нарадам, давалася оцінка діяльності навчальних закладів [7, с. 2; 10, с. 102; 18, с. 1]. З метою підвищення авторитету нової школи та довіри до педагогів населення інформувалося про підвищення їхньої кваліфікації. Статті такого роду не просто повідомляли про подібні події, а докладно описували в чому полягала суть підвищення фаху, які курси та лекції читалися педагогам [25, с. 2; 9, с. 2]. Значна увага приділялася формуванню позитивного образу нової школи та негативного ставлення до радянської системи початкової освіти. Так, в статті Г. Глинського «По школах Роменського району» проаналізовано роботу двох сільських шкіл та підкреслено тотальний порядок та дисципліну у шкільному житті і поведінці учнів. Автор відзначав відсутність у класах галасу, штовханини тощо. Окремо наголошувалося на слухняності учнів. Поряд приводиться порівняльний приклад із колишньою радянською школою, яка висвітлюється в кардинально протилежних тонах [7, с. 2].

Газета «Відродження» приділяла значну увагу формуванню образу нового українського педагога - кардинально відмінного від радянського вчителя. Наголошувалося, що нові вчителі займають почесне та відповідальне місце, на них покладається завдання не лише навчання але і виховання підростаючого покоління [18, с. 1]. Для висвітлення та формування нового образу використовувалося не лише представлення передового досвіду та похвала кращих педагогів але і жорстка критика тих, які на думку місцевої влади не справлялися із своїми завданнями та не відповідали поставленому ідеалу. Варто відзначити, що похвала завжди була спрямована до конкретних вчителів, а критика здебільшого безособовою. Серед проблем, які піддавалися найбільшій критиці, чільне місце посідало ігнорування вчителями завдань по коригуванню старих підручників або формальне виконання цього виду роботи. Ще однією проблемою, яка піддавалася нищівній критиці, був неохайний вигляд педагогів та їхня низька компетентність. Крім того, відзначалися відсутність плану уроку або недбале ставлення до його складання та оформлення, небажання фіксувати в журнал виконану роботу та запізнення на роботу [12, с. 3; 13, с. 2; 14, с. 4].

В опублікованих газетою наказах та статтях постійно порушувалася тема виховання у відродженій школі. Саме публікації даного характеру найбільше піддавалися пропаганді та вимагають особливо критичного ставлення. Бажаючи збільшення авторитету та підтримки місцевого населення, в них постійно педалювалися релігійні на національно-патріотичні теми. На шпальтах газети «Відродження» надруковано низку статей окружного інспектора освіти А. Волкова присвячених питанню виховання. Ці публікації яскраво ілюструють бачення місцевою владою виховного процесу, його основних принципів та завдань. Постійно наголошувалося, що виховання базуватиметься на нових, відмінних від радянських, принципах та буде аполітичним. До головних завдань відносилися національно-патріотичне, морально-релігійне виховання, почуття вдячності німецькому народу та особисто фюреру за звільнення від більшовиків. Підкреслювалася важливість побудови виховної концепції на єдиних принципах для всіх типів шкіл. Автор визначив шість головних принципів нової концепції виховання: національний, аполітичний, трудовий, культурний, патріотичний, релігійний. Крім того, до основних виховних факторів відносилося оточення дитини: сюди автор відносив, як суспільство так і умови проживання. Важливе місце відводилося впливу літератури на виховний процес [3, с. 1-2; 4, с. 2; 5, с. 2; 18, с. 2; 12, с. 3]. Передбачалося відродження народних традицій у відзначенні свят. Зокрема новорічно-різдвяні свята відзначали із колядками та щедрівками. Разом із тим пропагувалося формування образу визволителя відносно німецького народу, якому необхідно бути відданими та щиро шанувати [23, с. 4; 17, с. 2].

Редакція та автори публікацій підкреслювали релігійне та національне відродження в закладах початкової освіти. Статті подібного спрямування з'являлися на шпальтах видання переважно при висвітленні відкриття шкіл або інших масових заходів. В них наголошувалося, що урочистості супроводжувалися молебнями та мітингами, проголошенням проповідей із настановами духовенства. В шкільних приміщеннях розміщувалися ікони.

Таким чином, церква поверталася до публічного простору. На таких заходах відбувалося прославлення України, але поряд із цим невідмінним атрибутом залишалася наголошення на вдячності німецькому народові та особисто А. Гітлерові за звільнення від більшовизму. Ще одним атрибутом на якому наголошується в публікаціях «Відродження» є наявність у школах портретів А. Гітлера та Т. Шевченка [1, с. 2]. Таким чином, в учнів та дорослого населення мало сформуватися позитивне ставлення до А. Гітлера, адже постійне розміщення його портретів поряд із портретами Т. Шевченка несвідомо мало поставити його в народній свідомості в один ранг із символом українського народу. Повернення церкви до публічного простору, зокрема до освітнього, мало гарантувати додаткову підтримку населенням нової влади. Не зважаючи на суто ідеологічну та пропагандистську мету, яку переслідувала військова адміністрація при організації і проведенні даних заходів, можна припустити, що місцева влада при розробці даних сценаріїв значною мірою щиро прагнула проводити національно-патріотичне виховання. На нашу думку, наповнення освітнього та публічного простору, а також виховного процесу національною символікою та ідеологією відіграли достатню роль в підтримці національної пам'яті, зокрема покоління народженого в середині 1930-х років, а також зменшили вплив більшовицької ідеології на народну свідомість.

Важливе місце займають публікації статистичного характеру. Вони містять відомості про кількість шкіл, учнів та вчителів. Такого роду інформація з'являлася переважно в період відродження шкільного життя або в кінці чи на початку навчального або календарного року. Наприклад, на початку 1943 р. газета повідомляла, що кількість шкіл по окрузі залишалася та сама, що й у минулому році - 228; б) учнів у школах на 1 січня 1942 р. було 14068, а на 1 січня 1943 року - 16452; вчителів на 1 січня 1942 р. - 576, на 1 січня 1943 р. - 680 [12, с. 3].

Отже, у матеріалах газети відродження значна увага приділялася питанням становлення та розвитку початкової освіти. Часопис висвітлював у своїх публікаціях місцевий аспект порушеної проблеми. На його шпальтах друкувалася різноманітна інформація із повсякдення початкової освіти на території округи. Значна частина статей мала суто інформативний характер. Ряд публікацій спрямовувався на формування образу вчителя нової школи, який мав кардинально відрізнятись від образу радянського вчителя. Частина статей доносила до читачів відомості про основи виховного та навчального процесів, їх завдання та методи. Крім висвітлення позитивного досвіду на шпальтах розміщувалася і критика, спрямована переважно проти недопрацювань педагогів. Помітна присутність пропаганди, переважно у публікаціях, що стосувалися виховного процесу або масових заходів із залученням учнів.

1. Вільний В. Пам'ятний день (До відкриття навчання в школах м. Ромна). *Відродження*. 1942. 3 лютого. № 10. С. 2.

2. Волков А.Б. Багатощі джерела виховного й освітнього матеріалу. *Відродження*. 1942. 16 січня. № 5. С. 1.

3. Волков А.С. Наші завдання у вихованні. *Відродження*. 1941. 16 грудня. № 7. С. 1-2.

4. Волков А.С. Про виховання. *Відродження*. 1942. 11 грудня. № 93. С. 2.

5. Волков А.С. Про виховання. *Відродження*. 1942. 8 грудня. № 92. С. 2.
6. Г.Г. Народа вчителів. *Відродження*. 1942. 17 квітня. № 28. С. 2.
7. Глинський Г. По школах Роменського району. *Відродження*. 1942. 31 березня. № 24. С. 2.
8. До всіх уповноважених і Магістрату, директорів шкіл та сільських старост Роменської округи. *Відродження*. 1941. 25 листопада. № 1. С. 2.
9. Закінчилось навчання на курсах. *Відродження*. 1943. 20 серпня. № 64. С. 2.
10. Іванушенко Г.М. З історії освітнього життя на Сумщині періоду німецької окупації 1941-1943 рр. *Сумський історико-архівний журнал*. 2005. № 1. С. 101-103.
11. Індрич Н.О. Документи ДАСО про роботу шкіл, культурно-освітніх закладів, релігійних організацій у період окупації Сумщини німецько-фашистськими загарбниками. *Матеріали ювілейної науково-практичної конференції, присвяченої 75-річчю державного архіву Сумської області*. Суми, 2000. С. 48-53.
12. Кадри шкіл Роменської округи. *Відродження*. 1943. 15 січня. № 4. С. 3.
13. Кадри шкіл Роменської округи. *Відродження*. 1943. 19 січня. № 5. С. 2.
14. Кадри шкіл Роменської округи. *Відродження*. 1943. 20 січня. № 6. С. 4.
15. Наказ № 12 Уповноваженого Германського Командування - Керівника Роменського округового с.-г. бюро від 17 грудня 1941 року. *Відродження*. 1941. 30 грудня. № 10. С. 2.
16. Наказ № 164 по Роменській Міській Управі, від 12 серпня 1942 р. Про початок 1942-43 навч. року в школах м. Ромна і округи. *Відродження*. 1942. 14 серпня. № 62. С. 1.
17. Наказ № 6 По Роменській Міській Управі від 8 січня 1942 р. *Відродження*. 1942. 13 січня. № 4. С. 2.
18. Народа вчителів. *Відродження*. 1942. 21 січня. № 6. С. 1.
19. Народа старшин Роменщини. *Відродження*. 1941. 28 листопада. № 2. С. 2.
20. Нестеренко В.А. Політика в галузі початкової і середньої освіти у військовій зоні України у 1941-1943 рр. *Сумська старовина*. 2005. № XV. С. 79-91.
21. Оліцький В. Висвітлення становлення початкової освіти на Роменщині у матеріалах газети «Відродження» (1942-1942 рр.). *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики: збірник матеріалів конференції*. (м. Суми, 18-19 червня 2020 р.). Суми, 2020. С. 157-161.
22. Ревергук В.Я. Полтавщина під німецькою окупацією (1941-1943). Нариси історії. Полтава: Дивосвіт, 2015. 388 с.
23. Сисоєв М. Українське вчительство Роменщини - до роботи! *Відродження*. 1941. 5 грудня. № 4. С. 4.
24. Сисоєв М. Школи Роменщини. *Відродження*. 1942. 10 вересня. № 69. С. 4.
25. Учительський семінар. *Відродження*. 1943. 13 липня. № 53. С. 2.

References

1. Vilnyi V. Pamiatnyi den (Do vidkryttia navchannia v shkolakh m. Romna). *Vidrodzhennia*. 1942. 3 liutoho. № 10. S. 2.
2. Volkov A.B. Bahatiushchi dzhherela vykhovnoho y osvithnoho materialu. *Vidrodzhennia*. 1942. 16 sichnia. № 5. S. 1.
3. Volkov A.S. Nashi zavdannia u vykhovanni. *Vidrodzhennia*. 1941. 16 hrudnia. № 7. S. 1-2.
4. Volkov A.S. Pro vykhovannia. *Vidrodzhennia*. 1942. 11 hrudnia. № 93. S. 2.
5. Volkov A.S. Pro vykhovannia. *Vidrodzhennia*. 1942. 8 hrudnia. № 92. S. 2.
6. H.H. Narada vchyteliv. *Vidrodzhennia*. 1942. 17 kvitnia. № 28. S. 2.
7. Hlynskyi H. Po shkolakh Romenskoho raionu. *Vidrodzhennia*. 1942. 31 bereznia. № 24. S. 2.
8. Do vsikh upovnovazhenykh i Mahistratu, dyrektoriv shkil ta silskykh starost Romenskoï okruhy. *Vidrodzhennia*. 1941. 25 lystopada. № 1. S. 2.
9. Zakinchylos navchannia na kursakh. *Vidrodzhennia*. 1943. 20 serpnia. № 64. S. 2.
10. Ivanushchenko H.M. Z istorii osvithnoho zhyttia na Sumshchyni periodu nimetskoï okupatsii 1941-1943 rr. *Sumskiy istoryko-arkhivnyi zhurnal*. 2005. № 1. S. 101-103.
11. Indris N.O. Dokumenty DASO pro robotu shkil, kulturno-osvithnykh zakladiv, relihiinykh orhanizatsii u period okupatsii Sumshchyny nimetsko-fashystskymy zaharbnykamy. *Materialy yuvileinoï nauково-praktychnoi konferentsii, prysviachenoï 75-richchiu derzhavnogo arkhivu Sumskoi oblasti*. Sumy, 2000. S. 48-53.
12. Kadry shkil Romenskoï okruhy. *Vidrodzhennia*. 1943. 15 sichnia. № 4. S. 3.
13. Kadry shkil Romenskoï okruhy. *Vidrodzhennia*. 1943. 19 sichnia. № 5. S. 2.
14. Kadry shkil Romenskoï okruhy. *Vidrodzhennia*. 1943. 20 sichnia. № 6. S. 4.
15. Nakaz № 12 Upovnovazhenoho Hermanskoho Komanduvannia - Kerivnyka Romenskoho okruhovoï s.-h. biuro vid 17 hrudnia 1941 roku. *Vidrodzhennia*. 1941. 30 hrudnia.

№ 10. S. 2.

16. Nakaz № 164 po Romenskkii Miskii Upravii, vid 12 serpnia 1942 r. Pro pochatok 1942-43 navch. roku v shkolakh m. Romna i okruhy. *Vidrodzhennia*. 1942. 14 serpnia. № 62. S. 1.

17. Nakaz № 6 Po Romenskkii Miskii Upravii vid 8 sichnia 1942 r. *Vidrodzhennia*. 1942. 13 sichnia. № 4. S. 2.

18. Narada vchyteliv. *Vidrodzhennia*. 1942. 21 sichnia. № 6. S. 1.

19. Narada starshyn Romenshchyny. *Vidrodzhennia*. 1941. 28 lystopada. № 2. S. 2.

20. Nesterenko V.A. Polityka v haluzi pochatkovoï i serednoi osvity u viiskovii zoni Ukrainy u 1941-1943 rr. *Sumska starovyna*. 2005. № XV. S. 79-91.

21. Olitskyi V. Vysvitlennia stanovlennia pochatkovoï osvity na Romenshchyni u materialakh hazety «Vidrodzhennia» (1942-1942 rr.). *Formuvannia hromadianskoi kultury v Novii ukrainskii shkoli: tradytsiini ta innovatsiini praktyky: zbirnyk materialiv konferentsii*. (m. Sumy, 18-19 chervnia 2020 r.). Sumy, 2020. S. 157-161.

22. Revehuk V.Ia. Poltavshchyna pid nimetskoïu okupatsiieiu (1941-1943). *Narysy istorii*. Poltava: Dyvosvit, 2015. 388 s.

23. Sysoiev M. Ukrainske vchytelstvo Romenshchyny - do roboty! *Vidrodzhennia*. 1941. 5 hrudnia. № 4. S. 4.

24. Sysoiev M. Shkoly Romenshchyny. *Vidrodzhennia*. 1942. 10 veresnia. № 69. S. 4.

25. Uchytel'skyi seminar. *Vidrodzhennia*. 1943. 13 lypnia. № 53. S. 2.

Olitskyi V. O.

PhD (History), Senior Lecturer at the Department of History of Ukraine, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko (Ukraine). *ORCID ID 0000-0001-5518-5127*.

COVERAGE OF PRIMARY EDUCATION DEVELOPMENT IN 1941-1943 BY THE LOCAL PRESS (ON THE EXAMPLE OF THE NEWSPAPER "REVIVAL" OF ROMNY)

The article is devoted to the analysis of the local press publications of the primary school formation and development in the military zone during occupation period. The analysis is based on the example of the newspaper "The Renaissance". The main types of publications are identified and characterized. It was found out that the newspaper "The Renaissance" used to publish primary education data on a regular basis. The amount of the data was increasing gradually at the end and beginning of every academic year. In fact, all the given information covered the local aspect of the issue. The suggested educational concept of primary school is described. It is established that the authors of the publications emphasized the importance of national-patriotic and religious education use. Hygiene and the environment were considered. The formation of the image of teacher was of a great importance. Both public praise and criticism were used for this purpose. The block of materials consisted of best practices, advanced training, etc.

It was also determined that the problem of providing new textbooks played an important role. The newspaper published recommendations for teaching in the absence of new textbooks and didactic materials. In addition, the process of editing old textbooks by teachers is described thoroughly.

The coverage of the peculiarities of primary education revival and the main problems associated with this process is described. It was found out, that most publications were statistical in nature, thus they were the least being exposed to propaganda. The local authorities' orders regarding school issue usually published in the newspaper columns were important for describing the peculiarities of the educational process improvement. It was found that there was a hint of both Soviet education system and Soviet teacher criticism in the vast majority of articles. At the same time, the newspaper's columns often contained the promotion of the feeling of gratitude and devotion to the German people and the Fuhrer.

Key words: World War II, military zone of occupation, press, education, upbringing, primary education.

Отримано 10.05.2020